

ДИМИТРИЈЕ В. ЉОТИЋ
РЕЗЕРВНИ П.ПУКОВНИК

ПРИМЉЕНО
У АРХИВНОМ ТУЖИОНИШТУ

15. XI. 1940

НА ЦЕТИЊУ

Бр. *110787/40*

ОД МОЈКОВЦА ДО КАЈМАКЧАЛАНА

ИЗДАЊЕ СОКОЛСКЕ ЖУПЕ, ЦЕТИЊЕ
У СОКОЛСКОЈ ПЕТРОВОЈ ПЕТОЉЕТЦИ

1936—1941

ДИМИТРИЈЕ В. ЉОТИЋ
РЕЗЕРВНИ П.ПУКОВНИК

ОД МОЈКОВЦА ДО КАЈМАКЧАЛАНА

ИЗДАЊЕ СОКОЛСКЕ ЖУПЕ, ЦЕТИЊЕ
У СОКОЛСКОЈ ПЕТРОВОЈ ПЕТОЉЕТЦИ
1936—1941

62060

21. XII. 1940

УВОДНА РИЈЕЧ

Соколска жупа Цешине одлучила је да овај врло карактеристичан *напис о освајању Кајмакчалана, написан од рез. и јуковника Димирија Љошића, као учесника и очевидца догађаја, изда као своју едицију у Соколској Пешровој Пешољешци и као прилог свим учињеним мојковачким свечаностима. Мени је сављено у дужности да дам уводну ријеч.*

Г. Љошић открио се овим *написом да је ђесник. Признаје да овакву истину могао је само ђесмом изразити, зато је и написан „као нека ђесма.“ Па заиста је ово ђесма над ђесмама. Он је у овом *напису излио осјећаје своје богате душе, исто онако, као што је прије четврт вијека нешћедимице давао од себе последње физичке напоре!**

*Његов *напис има свестране користи.**

У *првом реду, њиме је откривен, и у ђуној свјетлости приказан један веома значајан историјски догађај. У херојском лику Бошка Булашовића овјековјечито је диван примјер млађим нарашћајима, како се у даном моменту несебично служи ошћим народним стварима. Бошко Булашовић при ошварању кавије за ђоврашак у домовину пред свима искорачио је. Благодарети и. Љошићу што му није ошћало сакривено ни незајажено!*

У *другом реду, оваквим се *написом цеменирају крваво шечене шековине. Њиме се у ђошћуности служи вјековима исклесаним емблемама у нашем грбу — слози. Овакав шћојал оиис једног брашћа Србијанца, за храбро дјело једног брашћа Црногорца, у служби ошћој ствари, најбољи је деманш свим разорним елементима, који на разне начине подривају слогу међу једнокрвном браћом.**

У *шрећем реду, што је овим *написом доказана и меншћална једнакост у двјема *предрашним срћским краљевинама. Иако је Црна Гора расадник чојсћива и јунашћива, овим се *написом доказује, да исто шћако и Србија ни за длаку не усћућа. Познашћо је расно јунашћиво нашег народа! Но шћешко је бишћи човјек. Човјек мора бишћи вазда, сваког дана и сваког часа, а јунак за крашћко одређено вријеме. Овај *напис доказује чојсћиво Србије!*****

Јер *коначно, овим је *написом писач Љошић, дивно у херојском лику Бошка Булашовића, ђовезао два историјска догађаја: Мојковац и Кајмакчалан, а у Бошку Булашовићу персонифицирао сву мученичку и шћешку улогу Црне Горе, одбраном ошћуицице србијанске војске, круна чега је била Мојковачка бишћка. Преко шћо Бошка Булашовића дао је *признање шћој Црној Гори, да је ошћи она при ђоврашћу у Домовину била *прва на ошварању кавија на Кајмакчалану. Брашћски, херојски и чојски са шћране Љошића!****

Ми *Соколи смашћрамо да се најбоље одужујемо својој идеји *погошћово у данашће доба и доба Соколске Пешрове Пешољешке шћамћанњем овог и оваквих *написа. А наша идеја није нишћа друго до насћвак *ћушћа којим су наши шћари корачали. Ми рођени и васћишћани ејским и Његошевим духом не можемо у уске и кривдаве *ћушћалке грубе мащеријалистичке садашћице.*****

Ми се Соколи не осврћемо на малодушне и оне који не знају што говоре. Ми не чујемо ријечи, да је касно, да је тешко и ш. д. Ми идемо најријед с поуздањем у наш народ, који је издржао петвјековну Голошћу.

Ми Соколи знамо да су Рим и Ашина и класични народи пропали оног дана, кад је над духовним живошом надвладао материјалистички осјећај. Ми имамо и данас живих примјера славних народа!

Ми Соколи цијенећи што највеће богатство наше, духовну вриједност овога краја, кроз коју смо познали Словенству и свијету, дали смо идеју и прославили: петдесетогодишњицу Косовске шрагедије, седамдесетогодишњицу Граховске бишке, педесетогодишњицу изласка на море, двадесетогодишњицу Балканског рата и достојно добровољачки Крсташ барјак Црне Горе ставили у Музеј, и сада двадесетогодишњицу Мојковачке бишке и свих напора од Дрине до Мојковца, пожртвовано шпшишећи излазак србијанске војске уштем Голошће и славе!

Ми нећемо заборавити у даном моменћу прославити побједу Владике Данила на Царевом Лазу, Св Пешра на Дубровнику, Краља Николе на Вучјем Долу за освајање Мостара и друге славне подвиге и побједе наших синова широм Балкана!

Ми у овом кршу нијесмо имали поља ни долина, фабрика ни рудокопа, и по штеме нико за нас не би знао. Али ми смо имали нешто, што нијесу имали други, нашу духовну вриједност, јер смо ми били носиоци борбе за крстј часни и слободу златну! Ми смо били тај народни духовни расадник, гдје се вјековима покољења напajaху.

Ми једино кроз те велике мисли и идеје, били смо велики и зајажени и ми једино шим пуштем можемо бити достојни представници овог историјског краја. Сви они који илвају у материјалистичким водама садашњице или сви они који се зайлићу у уске сејаристичке стазе, у овим судбоносним часовима за све народе Европје, према свом народу а особито према Црној Гори, чине грјех за који нема покајања!

Великани нашег народа и рашници дали су пуно признање паћеничкој Црној Гори. То је учинио Блаженопочивши Вишешки Краљ Александар I Ујединитељ, говорећи о духовној храни коју Црна Гора даје, каже да јој равне нема до мајчина млијека. Армиски генерал Милан Недић, говорећи, да није било Црногораца не би било Српства ни Југословенства! Генерал Миленко Варјачић, називајући нас духовним расадником нације. Пуковник Љубомир Полексић приказом као очевидац и учесник свих напора у прошлим ратовима. Да коначно п. пуковник Димитрије Љошић учини овим најсвим аптошеозу не само расном сину Црне Горе Бошћу Булашовићу, већ свим пашњама и мукама које је Црна Гора поднијела за ошћу ствар.

Ово је шрајно и ово ошћаје за покољења. На разне штампане књиге и памфлеше нико се озбиљан не осврће, по оној народној: шешко вуку на ког се не лаје.

Мјесто лирског увода шјесми над шјесмама, ја се ушустих с обзиром на шриликe и догађаје садашњице на расправљање, али ћу коншашовати да је заиста исац ишћину рекао да се само шјесмом ишћина ошкрива. Јер ако шесмом људи зову оно што у нашој дубини зашпресе најштананије жице нашег срца, онда није могуће ишћину исаћи о делима и шрши Бошћа Булашовића, а да у нашем срцу не одјекну шоллика скривена звона — као на највећи празник Господњи, како лијепо завршава исац Љошић. И заиста наша народна шпоијеја наша је најдокументованија ишћорија вјековних народних пашња и мука, шрењућа и славе!

9 окћобра 1940.

ГАВРО МИЛОШЕВИЋ

старешина Соколске жује — Цешње

ОД МОЈКОВЦА ДО КАЈМАКЧАЛАНА

Свака жртва и свако јунаштво је као „град на гори“: треба да светли људима и народима. Без њих би им било мрачно путовати по кратком им, али мучном и тешком путовању. Тако и Мојковачка битка.

Али ја нећу писати о Мојковачкој битци, пошто ће то други позванији радити.

Писаћу о једноме дивном и правом њеном учеснику, који испунивши до краја дуг свој у овој битци, по великом богатству и снази духа свога, осети да је, поред свег давања, још пребогат и поред свег трошења, још пресилан, па зато остави родни крај, и дом свој, и старе родитеље, и род свој, и на свом брдском коњићу крену у Подгорицу, а одатле преко Бојане у вољно прогонство за србијанском браћом својом који раније, повијених застава, тешко уцвелена срца, прођоше кроз Црну Гору и одоше судбини својој у сусрет.

Писаћу о капетану Бошку Булатовићу, из Речина, једном од најчистијих херојских ликова које је наша богата епопеја пред наше очи раскрилила.

* * *

Он стиже Србијанце у сред Албаније.

Тамо се природа спремила за свој Васкрс. Већ су љубичице ту и тамо, испод оживеле траве гледале чудну поворку, нама тада неславну — поворку глади, болести и дроњака, где је смрт већ на толике, што су још једва ходили, била ставила свој печат, одвајајући их за свој плен. Топли дах пролећа већ је припремао васкрсење. Али развигорац још није дувао. Чудна војска — једна од најславнијих — чинила је баш најславнији свој подвиг у млакој влагом засићеној претпролећној атмосфери, слабомоћно и болесно, остављајући за собом уз пут телеса оних у којима је остатак снаге одједном утрнуо као догорела свећа. Отуда није Бошку било тешко да их нађе. Он стиже ту гомилу грובה што се у славној поворци неславно провлачаше кроз баруштине и шуме између Љеша и Драча.

Запамтите да се и природа тек за Васкрс свој спремила. А људи које стиже капетан Булатовић беху једни под печатом блиске смрти, а други с толико бола, туге, горчине и потиштености да су се мало од њих разликовали.

Као што кора ледена сачува од сувомразице живот притажени, тако пред навалом толиких несрећа, и на душе оних које смрт не хтеде, а Божја их одреди за носиоце будућег Васкрса народног, паде ледена кора неосетљивости, под којом се једва, тек у контурама лик духовни могао назрети.

Зачудише се ћутљиво они које стиже капетан Булатовић кад за собом угледаше његову стаситу јуначку прилику и озбиљни му и мирни лик. Толики је терет био под Крстом што се носио, и толико је душа под леденом кором било обамрло да не би умрло, да га упале очи гледаху мртво, сува уста једва да нешто изговорише, а руке се честито не стегоше. Чак и неки потсмех у очима Бошку се учини да прочита ту и тамо.

Али Бошку Булатовићу то ништа не смета. Њему је то сасвим разумљиво, (јер љубав је многоока и многокрила, више види даље и боље, него мржња, којој се вид отвори само у мраку, као сови уклетој) да је њему место баш у тој чудној поворци живих гробова и замрлих и слеђених душа, — и да је та неславно ходећа војска носилац Васкрса народног.

Ни часа он у то није сумњао. Ни тренутка се није колебао.

На глас да је Црна Гора плен непријатеља, он на свом брдском коњићу полете трагом трагова неизбрисиво обележених. И с толико одлучности и достојанства се упути преко моста на Бојани, иако непријатељска стража већ ту стајаше, сам самцит, на коњу маломе, — да га стража поздрави као неког кога не само није могуће зауставити, јер иде ходом планинске реке, већ није чак пристојно ни питати га ни ко је, ни где иде, већ га треба пустити да прође и почаст му указати.

И откуд сад он капетан Булатовић, ушавши у ту дугу поворку војске болести и глади што је ипак тврдоглаво вијугала ка Драчу, — откуд би се сад он, човек и јунак, дао збунити ситним и малим рачунима повређеног самољубља или непризнатог јунаштва.

Он уђе у ову поворку, уверен да ће доћи развигорац што ће и ову војску припремити за велико Ускрснуће. А дотле капетан Булатовић може да чека.

Примише га у србијанску војску с чином који је у Црној Гори имао. И право чудо, иако не беше потребе за официрима, примише га као да су знали, као да су, под мирним и достојанственим ликом новопримљеног могли погодити да им долази неко коме је свеједно да ли ће под већим или мањим чином, већом или мањом спољном славом, знаком и наградом испунити дело свог живота.

А кад војска пређе на Крф и кад се распоред направи, који ће положај који официр заузети, — капетан Бошко умало да остаде нераспоређен. Али таква је упорност била из њега да га, напослетку, поведоше у Солун, у штабу бригаде, као официра на служби.

И већ по одласку у Солун код примања материјала за своју јединицу, радио је тако усрдно и с таквом вољом, да служаше за пример и у том ситном на око и рекло би се нејуначком послу. Али нема посла нејуначког, већ има само нејунака на послу. Јер чим јунак на посао један дође, као сунце кад се у дан пробије кроз тежак облак, што не само осветли, већ украси, обогати, ољубави, ствари и душе, тако и у најобичнијем послу, на око нејуначком, примање седала и самара, мазга или друге опреме добија неки узвишени значај и изглед.

А кад код Солуна, по Васкрсу, настадоше завршне вежбе новоопремљене и мисли ускрснућа претпостављене Војске, кад официри из целе бригаде по завршеним вежбама, по обичају, одлажаху „на критику“, — показа се да је одмереност и мир капетана Булатовића покривач правог војничког духа, коме је војна вештина од природе откривена, а доцнијим спремањем продубљена и проширена.

Кад се Војска крете из Солуна, капетан Бошко се замисли и као да нека дубока сета покри први пут мирни му лик. Изгледала му је улога чудна и недостојна. Бригада има начелника штаба, има ађутанта, — а он поред њих, као нешто што се трпи, а што је излишно.

Зар он излишан? — беше стално његова мисао. И није то била обична сујета, плитка и празна, што га је пекла. У великој трагедији свог народа, он је осећао да има нешто да да, нешто што је порасло с њим у његовим Речинама и што је сасвим зрело за браће. Не зна он тачно што је то. Али после Мојковца кад му глас црни стиже, он осети да ће цео живот промашити, ако остане дома. Он понесе собом негде у свет, за онима што прођоше из Србије, напуштајући дом свој, оно што је у њему порасло и стасало, а што само у љутом боју може да се изрази. И то га овде доведе.

А, ето, сад војска обучена и припремљена, тела опорављена, лица засијала, душе разгореле, а он — капетан Бошко Булатовић, на служби у штабу бригаде, „пети точак у колима“, мање него „шипка уз бубањ“.

Где га је одвело и довело оно што је расло у његовим Речинама и порасло у кршу српске Црне Горе? Први пут откако је дошао наступи у Бошка Булатовића, капетана на служби у штабу I Дринске бригаде, сумња и колебање. Али за мало.

Јер кад се бригада искрца код Острова и пође да поседне високи предбедем Кајмакчалана, коту 1900, — што се падинама својих коса губљаше на истоку у Могленској равници — а на западу претварише у Чеганске положаје, што са запада затвараху пролаз ка Солуну — док се једва приметним ребром везиваше за Плочу, први трак Кајмакчалана, Бошка остави сумња и он мирно и одлучно замоли команданта да га упути у трупу.

— Па ти си, Бошко, већ у трупи — рече му командант.

— Нијесам, Бога ми, господине пуковниче, већ у штабу и то без посла. Но вас молим дајте ми јединицу да командујем.

— Али то није могуће, Бошко — одговори командант бригаде. Ми смо одабрали најбоље официре које смо у србијанској војсци имали и дали им чете. Ти си активни капетан и ја не могу да одузmem чету од њеног досадашњег командира, активног или резервног капетана, и да је дам теби.

— *А ће њише*, господине пуковниче, *да ја морам погинути као командир чете*. *Дајте ви мени вод* код неког официра, старијег по чину од мене, и ја сам вам захвалан.

Погледа командант капетана, прелете очима преко мрког му и господског лица и става, и рече, навикнут да херојство често гледа лицем к лицу: „Добро, Бошко. Отићићеш код мајора Ђурића, у V п. пук. То је једини командир старији по чину од тебе.“

* * *

Мало је времена провео капетан Булатовић у свом малом звању, али велика је дела починио и дуга времена ће чувати његово име, његов лик и његову славу.

Колико да покаже да велика дела нису везана за звање, а трајност славе не зависи од дужине живота или дужине времена употребљеног на посао.

Кад сутра дан по Усековању (кад Краљевић Регент дође да поздраву пук који треба да заузме Кајмакчалан) наш пук заузе Кочобејску стену, Плочу и Каратепе, и тако изби у подножје Кајмакчалана, где пред нама стајаше прва стопа српске земље на коју треба слободна српска војска да стане и да тако покаже свету да није прогнаник и избеглица, већ да има, ма и само стопу квадратну своје земље, дође наређење да треба стати. „Даљи напад треба методички применити“, саветоваше нам нови учитељи у војној вештини. И цео пук стаде као укопан.

Али колико да покажу да је војна вештина нешто што се у крви носи, не стадоше на десно крилу пука 4 чета 1 батаљона и 1 чета 2 батаљона, већ у по дана и без припреме, налетом као на егзециру, избише лево пред сам Кочобеј, (где погibe пеш. поручник Марковић из Смедерева) а десно заузеше Вирут, оштру и јаку тачку која у доцнијем развоју битке би с једне и с друге стране тако скупо плаћена, да се тела погинутих на њему не могаше сва сахранити. А кад тако спонтано добише своју војничку линију стаде десно крило да чека ту „методичну припрему.“

Али пред фронтом главнине пука све се задржа на главној линији Плоча — Каратепе, изузев једне чудне патроле састављене од два официра и једног поднаредника. Капетан Булатовић је био њен вођа, резервни потпоручник Марко Пулетић¹ из 1 чете

¹) Марко Пулетић рођен је у селу Липову код Колашина. Био је студент права на Универзитету у Београду.

1 батаљона, што се већ прослави при једном прелазу реке Саве у Срем, те зато би преко реда унапређен за потпоручника, био му је помоћник, — а резервни поднаредник Драгић, сељак из Подриња, њихов друг.

Они нису хтели да мудрују. Добро је методично припремање. Одлична је то ствар. Али најбоља метода је не дати противнику мира, нападати га, онако како то јуначка крв сама од себе поучава свога тренутног носиоца. И зато они пођоше у патролу. Понеше са собом две пушке, 300 метака, мало хлеба, пуне чутурице воде и колико да покажу да нису противни начелно ни новом „методичном ратовању“, један хазен топ и хазен бомби колико год су могли.

Сишли су с Плоче и кренули даље на север, ка Кајмакчалану, претрчавајући брисане просторе од стењака до стењака. Чим би који заузели, они би управиле топ на суседни и кад би бомба или две пале из хазеновца као из неба, непријатељ би, изненађен напуштао стењак, а они за њим.

И тако цели дан 31 августа. Пред вече цео предтерен главног положаја био је очишћен. Све непријатељске предстраже два три километра у дубину, биле су прогнане. Прогнали су их три човека: два официра и један поднаредник.

Али таман већ вече да падне, а они тако дубоко зашли и нико им с главног положаја не прети, као да отуда не схвата значај њиховог геста и полета, кад зрно непријатељско удари у прса јуначка потпоручника Марка. Он паде и брижан рече друговима, капетану Бошку и поднареднику Драгићу, да га оставе, да он умире, а они да се повуку да их ноћ не ухвати овако далеко од својих, те да их непријатељ не би опколио и усамљене, похватао и побио. Али они, све гледајући ка непријатељу кроз наступајући мрак што се као извлачаше из јаруга и урвина и обухваташе косе и висове, говораху да га неће ни жива ни мртва оставити.

И Марко умре окренут своду небеском на чијој бледо-плавој основи тек засијаваху прве звезде, наслоњен о камен што му поднаредник стави под главу, обмотавши га убраном новом миришавом папрати, гологлав, раскопчаних снажних груди, из којих крв већ не избијаше кроз окрвављени завој, тихо, да не омета другове што свој јуначки посао лево и десно и даље продужују да врше.

Умре Марко брзо и тихо, између два пуцња, у сенци стењака иза кога паде, под покривачем свеже летње ноћи, на постољу високе планине, окренут лицем истоку где су у далекој даљини очи нагађале нешто светлији хоризонт, отсјај великог солунског насеља.

Не видеше му другови да ли у мраку баци последњи знак крста на себе, нити чуше да ли му усне прошапуташе коју реч Богу, јер их једно ноћ и сенка, а друго непријатељ коме беху

непрестано окренути, у томе спречи. Али кад видеше да Марко умре, прекрстише му се другови и мир и опроштај души му замолише не испуштајући пушку из руку.

И тада наста чудно и дуго цењкање и погађање између капетана и поднаредника. Капетан говораше поднареднику: „Иди, Драгићу, и јави нашим да дођу и посједну ово, и да пошаљу носила да носимо Марка, а ја ћу остати ово да чувам“. — А Драгић му одговори: „Не, господине капетане, ви да идете, а ја да чувам, јер ће више ваше речи вредети“. И напослетку победи поднаредник. Био је сељачки лукав, упоран: истицао је да је он мало и бржи од капетана, а треба, Бога ми, ноћас, трчати час лево, час десно; па опалити пушку час са једног час са другог крила, да противник види да је то све озбиљно поседнуто, да је противник ту, има и оружја, а не он сам самцит, поднаредник Драгић.

И тако се врати капетан, с тугом за другом и страхом да ли ће Драгић успети да очува ноћас сам и положај, и мртво тело Марка Пулетића и себе.

Али Драгић успе. Целе ноћи, сваки час са другог стењака, у подножју Кајмакчалана, одјекиваше његова пушка или звиждуци, или по која реч довикнута као команда. Није имао времена поднаредник да тугује за потпоручником, што као заспао лежи у стењаку, нити да гледа звездано небо, нити ужива у лепоти свеже планинске ноћи: очију упртих у мрак, кроз који су као стреле покушавале да продру, слуха изоштреног да сваки трептај ухвати. Ни хладноћа, која падаше из ведрине по огромној голој планини без једног дрвета, не успеваше да му мишиће на телу олабави: сав запет и утегнут, сваким делићем, као лук стреле, Драгић беше на стражи. И тек пред зору дођоше наши да поседну заузето, да носе мртвог потпоручника Пулетића и да смене поднаредника Драгића.

Капетан Булатовић од тог дана, како пук после озбиљније операције од 5 септембра, кад се заузео још последња отпорна тачка дотле незаузета, испред кајмакчаланског утврђеног положаја, (где славно падоше из 1 батаљона V пука капетан Ђириловић и поручник Добринић са многим својим војницима), не оста ни час миран.

У време кад би остали седели за стенама очекујући наредбу он се с пушком у руци извлачио испред строја, често пузећи на опасним местима. Говорили су му, у чуду: „Па где идеш?, — али он је ћутао и ишао за својим мислима. Затим би узео карту и осматрао позадину Кајмакчалана. Није био задовољан са оном размером 1:50.000, тражио ону 1:100.000. Осматрао однос Кајмакчалана према целој Јужној Србији. И ћутао.

Али и кад је изгледало да ништа не ради, радила је мисао његова: „Треба отети Кајмакчалан. То није само највиши врх у Ниџе, планине, и праг покорене и потиштене српске земље,

чије освајање ће дати ону квадратну стопу наше територије да по њој претстанемо бити народ без земље, макар остали народ без и једне своје куће, — већ то односи поглед наш папред северу: Солунској Глави, Љуботену, Копаонику, Кучком Кому и Дурмитору, — а без овог, без погледа, никад циљу нећемо доћи. Треба нам да поглед прво можемо бацити, треба нам прво да отмено тај кајмакчалански врх, — па да нам одатле пукне поглед преко Морихова, на Прилип Марков, и у сасвим дане ведре на Шару, и да тај поглед сваког дана говори Војсци нашој: „Шта ћете и кад ћете? Шта чекате? Не заборавите!“ — тек тако ће се родити снага која ће једног дана продрети, преко свих препрека, на север, у срцу Балкана по његовим жилама куцавицама, Вардаром и Моравом, чак у Подунавље и Посавље, а тада ће и Црна Гора бити слободна у братском колу осталих покрајина. Али за све то, мора прво пасти Кајмакчалан!“

Истина, тако и заповест гласи. Али сувише метода смо примили с новом опремом, па смо некако уобразио да Кајмакчалан може пасти без жртава. И што је главно без неког полета. Тако: машинама и челиком. А бар да нема жртава. Али откако смо 5 септембра заузели последњу отпорну тачку на предтерену, ни корака нисмо учинили, иако сваки дан долази заповест за напад. Непријатељ је на наше методе, паметно и храбро донео одлуку о својим. Храбри 11 бугарски пук, под командом пуковника Христова, чини одиста чуда од храбрости и држи се. Ураганска ватра прави пустош код њега, али пук не попушта.

Бошко све то посматра и размишља. 7 септембра у вече његов је план готов. Он види да се војска мора вратити својим старим методама: јуначким. Вукући се по предтерену он је испитао непријатељске препреке и утврђења. Он има тачну слику непријатељских ровова и саобраћајница. Он је на основу тога направио план. Он ће заузети сва три реда ровова сам са својим водом. Остали затим нека се крену и нека поседују. Он иде команданту пука, излаже му свој план. Пуковник Војислав Чолаковић, душа од човека и јунака, одлази са капетаном Бошком на његову осматрачницу. Изводи га Бошко на место од кога, лежећи, између два камена, може најбоље да се осмотри цео положај. Пуковник одмах схвата, прима, верује, одушевљава се, благодари. Бошко је међутим, увек исти, миран и тих као што могу бити, дубоке врло дубоке воде. Пуковник би да одмах пође и напише заповест. Устаје. Непријатељ га примећује и гађа, скоро да га убије, — као што ће га и убити непуних месец дана доцније, с оне стране Кајмакчалана на Рововској коси. Бошко га вуче к себи у заклон и вели му: „Чувај се г. пуковниче“.

А пуковник се враћа поред њега и вели:

— А ти, Бошко, зар се ти чуваш? сад није време да на то мислимо.

— Увијек је вријеме мислити и на то, г. пуковниче, да не бисмо омели извршење свог задатка. Сваки има свој час кад не

смије мислити на свој живот“. Па настави: „Него, молим вас, немојте ништа јављати, нити писати. Јавите само десно и лијево да ћемо ми нешто на своју руку покушати, а они нека прате непријатељско кретање пред собом, па ако буду примијетили да ми успијевамо и да је покрет могућан, нека се крену“. И пуковник Чолаковић то усвоји.

Сутра дан 8 септембра освануо је у великој магли. Капетан Булатовић се пробудио иза стењака где му је посиљни наместио постељу од папради. Како устаде, уми се, обиђе војнике па се врати и седе на постељу. Рукама је обгрлио колена и загледао се негде преда се, у земљу. Лице му је било замрачено. И не осети кад му приђе командир чете, мајор Ђурић.

— Шта си се замислио Бошко? упита мајор.

— Ништа г. мајоре — одговори Бошко и хтеде да скочи, али га мајор заустави и седе поред њега. *Данас ћу погинути.*

— Е вала Бошко — рећи ће мајор — каква чуда радиш и не погинуо. А гадан си план и направио. А није ти то требало.

— Ама нећу ја погинути по плану моме, већ по плану Божијему. *У сну ми се показало.*

— Шта си то сањао? Запита мајор радознано.

— Сањам ја — продужи Бошко — као да сам дошао на врх Кајмакчалана, кад предамном стијена црна и глатка. Ни обићи је, ни прескочити је: висока до неба а широка колико год погледаш. Погинућу и то на врху.

Мајор покуша да Бошка разгали али Бошко одговори:

— Е господине мајоре, умријети се иначе мора. И није важно колико ће се живјети већ шта ће се учинити. „Су чим ће се изаћи пред Милоша“. Не бојим се ја смрти. Него онако човек промишља о свом животу, о свом крају, о својима па док му кроз ум пролазе: види их као на јави и жао му је њихове туге и жалости.

Писац ових редова тог дана око подне, кад већ зраци сунчани успеше да истање и пробију маглу што нас држаше целога јутра под својим тешким покривачем, био је код „Куферастог камена“ положај где је тада била резерва наше десне дивизиске побочнице десно од Кајмакчалана. И кад га телефониста позва да прими заповест команданта пука, он чу глас пуковника: „Ми ћемо овде нешто покушати на своју руку а ви само осматрајте пред собом пажљиво“. То нешто био је план и дело капетана Булатовића.

Одмах за тим, десетак наших рововских топова отпочеше своје страшно дејство. Бомбе од по неколико десетина кила експлозива убациване су под правим углом у непријатељски положај. Посматрачи наши могли су лепо видети како после првих двадесетак бомби групе непријатељских војника трче по положају као да би да се заклоне. Али друге бомбе падаху

међу њих и њихова телеса изчезаваху у диму експлозије. Ово бомбардовање је трајало пола сата. А затим нагло стаде. И посматрачи приметеше како наши као бујица заузимају непријатељске линије.

План капетана Булатовића био је прост: напад без претходне методичне артиљериске припреме, само пола сата дејства рововских топова, и то не на целу ширину непријатељског фронта већ тамо где је он открио да постоји вешто прикривен прелаз кроз непријатељске жице. Он ће с водом кроз пролаз да ускочи у први ров, да ту остави нешто војника да чувају заузето и чисте даље а он да иде даље у други ров. Чим заузме пред собом први ров остали нека се крећу у први ров пред собом јер ће непријатељ бити збуњен већ учињеним продором. Кад он изврши продор у други ров, нека се наши крену из првог у напад на други ров; а он ће са остатком свог вода у трећи и последњи ров. Тада ће већ непријатељ бити пометен потпуно, па ће и цео положај бити лако заузет. Он је видио из досадашњег рада да су за ову припрему потребни и довољни само рововци. А непријатељ ће опет бити изненађен и неће веровати да ће наши вршити напад без претходне „методичне“ припреме, на коју смо за ових десет дана били навикли.

План капетана Булатовића не само да је био прост, он је потпуно и успио. Непријатељ је био изненађен, обесхрабрен и одбачен. Сва три реда ровова на Кајмакчалану, једина његова утврђења добро снабдевена препрек ма од жица пала су за трен ока. Капетан Булатовић, водник друге чете, првог батаљона V п. пука својим планом и извођењем његовим учинио ја да Дринска дивизија заузме само за неколико минута, све што је непријатељ био за два три месеца, пре него што смо ми из Солуна овамо дошли, изградио.

Капетан Булатовић је јурио испред бујице дивизиске, — као клин забијао се његов вод и положај је цео пао. Чак и сам врх (кота 2525) на који изби вод Булатовићев.

Капетан Булатовић је сијао од радости. Он више није мислио на смрт, нити је било трага од оне црне стене коју је јутрос у сну видео, и која је, од земље до неба потпуно затварала његовоме погледу дивни видик, очима му жудним да угледају своју земљу и њене далеке северне планине. И он, и војници не могадоше се отети овоме утиску, Као у тамници дуго затворени што гладним очима посматра дуго прижељкивану слободу, тако они застадоше пред величанственим видиком. Морихово је било пред њиховим ногама, даље Бабуна, иза ње Прилеп а тамо, у даљини назирао се снежни врх Љуботена. И они усред борбе то стигоше да виде. Али нешто није ни капетан Булатовић видео.

Док су делови Дринске дивизије избивши на сами врх кајмакчалански, „на своју руку“, како то рече пуковник Чолакковић, дотле у северном делу јаруге, између Кочобеја и Кајмакчалана, више од 1000 непријатељских војника као разбијена

војска, изгледаху куда ће умаћи или коме се предати. Умаћи нису могли, јер гвоздена рука јуначког команданта пука, пуковника Христова то не нађе, наши им са Куферастог камена ништа не могоше пушкама и митраљезима, јер беху далеко, — артиљерија наше побочнице није имала ни по два зрна на цев да их туче са Градишта. Наши делови што су нападом постигли онолики успех не огледаше свој десни бок и кренувши се далеко напред, остадоше без везе с осматрачима да би им они могли јавити шта се спрема.

Али нико није ни мислио, да је могуће скупити и у повратни напад кренути онако разбијеног противника. Да су гледали, међутим, беспомоћно, као ми како једна херојска воља и гвоздена рука од разбијене руље уређује војску, они би видели да је то неизбежно. Овако кад се делови 11 бугарског пука појавише из јаруге у десни бок и позадину оних што су већ стајали на прагу српске земље, наста метеж и наши оступише с кајмакчаланског врха, који непријатељ поново заузео, да одатле, после крвавих борби од 13 до 17 септембра, тек 17 септембра, буде избачен потпуно и дефинитивно.

Али непријатељ не поврати своја утврђења што Бошко оте „на своју руку“ и наша војска се ту задржа.

Капетан Булатовић је с врха отступио у последњем часу. Он покуша да задржи војску. Али остаје је у таквим тренутцима тако нагло, да је то скоро немогуће, нарочито код војске изненађене, нападнуте с бока и позадине која се налази на линији, без икаквог заклона и кад примети да је немогуће задржати се због наглости напада и изненађења, повуче се, мрачна лица, и он, бесан на све, а прво на себе, што готову ствар, низашто из шака изгубисмо.

Други су били задовољни што смо задржали бар она три реда ровова онако утврђених што их Бошко заузео, али он није.

Зар овакав видик испустити из руку? Зар ону лепоту не гледати? — мишљаше сам у себи. И одмах се даје на посао. Ух! да су му сад овде Ровчани. Али далеко су. А не треба пустити непријатеља да се утврди на неутврђеном врху. Треба га прогнати. И то узео Бошко на себе.

Он скупи своје војнике и уреди их. Он командова плотунску ватру. Гађајући сам врх тачно тако да непријатеља држи под ватром. Тако неколико пута: „Нишани!“ — „Пали!“ Па онда искочи из рова и полете на врх. И кад се приближи он баци највећим замахом оно неколико бомби што је понео. Па онда натраг опет у ров. Опет командује: „Нишани!“ „Пали“ па опет из рова, па опет бацај бомбе.

* * *

О, капетане дивни! О јуначе међу најбољим и најславнијим мога рода! О, Бошко Булатовићу.

Зар је поглед с Кајмакчалана заиста тако замаман био твоје оку, соколе наш, да си опијен заборавио и на најобичнију опрезу, која јунаштву нимало не би част окрњила?

Или си у том часу осећао неку снагу коју људи обично немају, и силан и богат ниси мислио да треба да се чуваш, јер се снага из тебе пресипала?

Или је заиста већ мера била испуњена, и оно што је у Речинама код Колашина расло, а у српској Црној Гори порасло и развило се, овде под врхом Кајмакчалана, на самом прагу српске земље, стасало сазрело у пуној слави и лепоти по „плану Божјем“.

Не знам. Знам само да си ту пао изрешетан непријатељским митраљеским зрнима. Као да је непријатељ хтео да обрачуна с тим упорним јунаком који му већ десет дана не да спати, ни мировати па га је међу толиким угледао, одбрао и ударио, тако га је и покосио.

Капетан Булатовић пао је окренут врху Кајмакчалана. „Црна и глатка стена“, од земље до неба испречила се одједном пред његовим жудним очима. Сан се испунио.

* * *

Има читалаца који ће замерити да је овај напис написан као нека песма. Али тиме учинили би неправду. Нека тиме не чине неправду. Ми смо *само истину* хтели изнети: о животу и смрти капетана Бошка Булатовића из Речина покрај Колашина: *само истину*. Али обиље лепоте и чистоте, смерности и јунаштва што из истине избија, нагнало је њих да то песмом назову. Замерају нам што није проза!

Али проза не би била истина!

Јер ако песмом људи зову оно што у нашој дубини затресе најтананије жице нашег срца, онда није могуће истину писати о делима и смрти Бошка Булатовића, а да у нашем срцу не одјекну толика скривена звона као на највећи празник Господњи.

ЦИЈЕНА 5.— ДИНАРА